

สิทธิของคู่ความในคดีอาญาในอันที่จะได้รับการพิจารณาที่เป็นธรรมโดยผู้พิพากษาที่เป็นกลางและไม่มีส่วนได้เสียนั้นเป็นสิทธิที่ได้รับการรับรองไว้โดยปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ปี ค.ศ. 1948 (Universal Declaration of Human Right 1948) และยังได้รับการรับรองไว้โดยอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (European Convention on Human right) เพื่อเป็นหลักประกันและช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้กับคู่ความและสังคมว่าผู้พิพากษาได้พิจารณาพิพากษาคดีด้วยความที่เป็นกลาง ไม่มีอคติต่อคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และไม่มีส่วนได้เสียอย่างใดๆในคดี อันจะส่งผลต่อความถูกต้องชอบธรรมและยุติธรรมของการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีในท้ายที่สุด

จากการศึกษาพบว่า ประเทศต่างๆ ได้มีการรับรองสิทธิของคู่ความในคดีอาญาดังกล่าวไว้ โดยในบางประเทศได้กำหนดเหตุบางประการที่ถือว่าผู้พิพากษาอาจเกิดอคติและไม่เป็นกลาง ซึ่งคู่ความในคดีอาจใช้สิทธิยื่นคำร้องคัดค้านผู้พิพากษานั้นได้ แต่ในบางประเทศเช่นในประเทศเยอรมนีนั้นกฎหมายได้แยกพิจารณาเหตุแห่งความมีอคติอันเกิดจากตัวของผู้พิพากษาเองนั้นเป็นเหตุห้ามผู้พิพากษาในการพิจารณาพิพากษาคดี และกำหนดให้เหตุแห่งความมีอคติอันเกิดจากพฤติการณ์ของผู้พิพากษาเป็นเหตุคัดค้าน

โดยในประเทศไทยนั้นสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาที่จะได้รับการพิจารณาคดีด้วยความเป็นธรรมก็ได้มีการบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 นอกจากนั้นยังได้มีการบัญญัติรับรองไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง รวมถึงในส่วนของประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการของไทย พ.ศ. 2529 ด้วย โดยในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น ได้บัญญัติถึงกรณีที่คู่ความในคดีอาญาอาจใช้สิทธิคัดค้านผู้พิพากษาหรือที่ในคดีอาญาเรียกว่า การตั้งรังเกียจผู้พิพากษาได้เมื่อปรากฏข้อเท็จจริงว่า ผู้พิพากษามีลักษณะประการหนึ่งประการใดอันถือว่ามีส่วนได้เสียในคดีหรือมีลักษณะของความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ส่วนตนและผลประโยชน์ส่วนรวม(Conflict of interest) รวมถึงมีความเสี่ยงต่อการเกิดข้อสงสัยจากคู่ความในคดีต่อความเป็นกลางของผู้พิพากษา

แต่โดยที่ในคดีอาญาเป็นเรื่องของส่วนรวม อันมีเป้าหมายคือการตรวจสอบความจริงของเรื่องที่กล่าวหา ดังนั้นเมื่อผู้พิพากษามีส่วนได้เสียในคดี หรือมีการขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ดังกล่าว อันอาจเกิดความสงสัยจากคู่ความและสังคมในความชอบธรรมในกระบวนการพิจารณาดังกล่าวขึ้น ย่อมส่งผลต่อความเชื่อมั่นของสังคมที่มีต่อกระบวนการยุติธรรมโดยเฉพาะในองค์กร

ตุลาการ และจะทำให้การดำเนินคดีอาญาที่มีเป้าหมายเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมไม่อาจบรรลุผลได้

ซึ่งหลักกฎหมายเยอรมันที่มีการแบ่งพิจารณาเหตุห้ามและเหตุคัดค้านผู้พิพากษาในการพิจารณาพิพากษาคดีอาญาออกจากกันนั้นถือเป็นวิธีการประกันสิทธิของคู่ความในคดีอาญาในอันที่จะได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษาที่เป็นกลางและไม่มีส่วนได้เสียได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการนำเอาหลักกฎหมายดังกล่าวมาปรับใช้ในระบบกฎหมายไทยก็ไม่ขัดต่อระบบกฎหมายและพื้นฐานวัฒนธรรมทางกฎหมายของประเทศไทย เพราะการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยก็ใช้ระบบการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐเหมือนดังเช่นในประเทศเยอรมนี ดังนั้นจึงเป็นการอันควรที่รัฐจะเข้ามาคุ้มครองสิทธิของคู่ความในคดีอาญาดังกล่าว โดยไม่ผลักให้เป็นภาระของคู่ความที่จะคุ้มครองสิทธิของตนในการยื่นคำร้องคัดค้านผู้พิพากษา กล่าวคือ ควรเป็นหน้าที่ของรัฐในการบัญญัติบทกฎหมายให้มีความชัดเจนเพื่อคุ้มครองสิทธิของคู่ความดังกล่าวนี โดยการบัญญัติแยกเหตุห้ามและเหตุคัดค้านผู้พิพากษาในการพิจารณาพิพากษาคดีอาญาออกจากกัน โดยกำหนดให้เหตุที่มีความเสี่ยงสูงต่อการเกิดอคติหรือความไม่เป็นกลางของผู้พิพากษานั้นเป็นเหตุห้ามผู้พิพากษาในการพิจารณาพิพากษาคดี ซึ่งถ้าหากปรากฏว่ากระบวนการพิจารณาคดีอาญาใดได้กระทำไปโดยผู้พิพากษาที่มีเหตุห้ามดังกล่าว ก็ถือว่ากระบวนการพิจารณานั้นเป็นกระบวนการพิจารณาที่ผิดระเบียบอันอาจถูกยกเลิกเพิกถอนเสียได้ ซึ่งการคุ้มครองสิทธิของคู่ความในคดีอาญาเช่นนี้ ย่อมสร้างความเชื่อมั่นของคู่ความในคดีและสังคมที่มีต่อความยุติธรรมและความชอบธรรมของกระบวนการยุติธรรมโดยเฉพาะในองค์กรตุลาการในท้ายที่สุด